

VALOARE, STIL ȘI MATRICEA STILISTICĂ

Ce înseamnă **stil** ? Să vedem ce ne spune Tudor Vianu : "...unitatea structurii artistice într-un grup de opere." (Tudor Vianu, *Estetica*, Fundația Regelui Mihai I, București, 1945, p.185) Deci este vorba de o unitate, de un factor ce poate unifica diversele creații ale omului. Să înțeleg că este un fenomen pur subiectiv? Ca producere, este subiectiv, de altfel ca tot ce face omul. Peste tot unde omul produce ceva, creează, se imprimă ceva foarte subiectiv acestor creații, acestor producții, ceva ce dă unitate acestor producții. Fiecare om are stilul lui de a trăi, de a face dragoste, de a mânca, de a merge pe stradă, de a scrie. Cu ajutorul computerelor au fost analizate diferite opere literare, ca și scrisul obișnuit al unor persoane și s-a demonstrat că fiecare dintre noi are o caracteristică clar definibilă a felului de a scrie un text sau o scrisoare. Într-adevăr, se impune o unitate pe care nici n-o bănuiam în felul nostru de a ne exprima, în vorbire ca și în ce scriem. Amprenta stilistică poate fi atât de caracteristică încât se poate folosi, uneori cu succes, ca și amprenta genetică, în cercetările criminaliste. Astăzi nu ne mai poate mira această filiație stilistică a tot ce facem noi și putem să-l înțelegem mai bine pe Tudor Vianu:" <Le style c'est l'homme>, spunea Buffon și ar fi putut adăuga că este națiunea, epoca sau cercul de cultură căreia opera îi aparține." (Tudor Vianu, *Op. cit.*, p.186). Într-adevăr, așa cum am văzut, omul își impune propriul lui stil în tot ce face în viață. Cu atât mai mult asta se vede la creatori, la marii creatori, la marii muzicieni, la marii artiști, la marii matematicieni, la marii gânditori. Stilul este un fel de iscălitură a personalității. Este adevărat că este valabil și pentru o națiune, o epocă culturală. Arta etruscă este inconfundabilă, sculptura romană se separă ușor de cea grecească și arta expresionistă de impresionism. Cum putem să legăm pictura impresionistă de metafizica propusă de E. Mach? se întreabă Blaga. Ce punți ascunse unesc aceste atât de diverse manifestări ale omului? Se pot găsi și multe alte dovezi asemănătoare. Oare cine poate fi răspunzător de această unitate stilistică ce caracterizează fenomenul? Pentru că, într-adevăr, există o unitate stilistică ce poate fi aflată pentru o epocă și care se manifestă în cele mai diverse manifestări ale omului.

Prima carte din **Trilogia culturii** se numește "*Orizont și stil*". Care să fie legătura între *orizontul inconștient* și fenomenul stil? Întreaga carte este despre inconștient. Blaga vrea să coboare pe tărâmul ascuns al inconștientului prin stil. Poate, mai bine spus, este exact invers, Blaga, un poet apreciat, este impresionat de fenomenul stil și, căutându-i rădăcinile, a fost nevoit să se adreseze inconștientului. Începe prin a vorbi despre

<unitatea stilistică> și despre factorii ascunși care o condiționează. Câte nu s-ar mai putea spune despre stil? Citind, însă, cartea lui Blaga îți dai seama că nu prea este interesat în desfășurarea fenomenului stil. Ce-l interesează când ne vorbește de unitatea stilistică? " Ne propunem să vorbim despre "unitatea stilistică" și despre factorii ascunși care condiționează acest fenomen" (Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, București, 1944, p.9). El observă că stilul nu poate fi încadrat într-o intenționalitate conștientă. "...stilul unei opere de artă...se întipărește...concomitent cu crearea ei ...și este un produs al unor factori....*inconștienți*". (Lucian Blaga, *Op. cit.*, p.17)

Dacă noi, cei ce creem stilul nostru propriu și inconfundabil pentru fiecare, nu putem fi conștienți că atunci când facem un gest, când ne mișcăm, când ne certăm, când orice facem, facem într-un anumit fel, care poate fi teritoriul unde stilul se impune? Desigur, inconștientul. Oare ce se poate afla în inconștientul nostru care se poate exterioriza, care se produce ca orice fenomen natural? Ce altceva decât noțiunile de spațiu și de timp, împreună cu mănunchiul categorial pe care-l determină. Inconștientul nostru are o matrice care este foarte solid și bine organizată, care ne caracterizează personalitatea, care se poate transmite, în fiecare clipă, întregului cortegiu de activități creatoare pe care le durăm, prin personanță. Această matrice a fost numită de Blaga "**matricea stilistică**". Ea este un mănunchi de categorii al înțelegerii noastre, este caracteristica definitorie a spiritului ce sălășluiește în inconștient, mănunchi categorial care se imprimă, prin personanță, întregii noastre vieți. Am văzut că matricea stilistică poate corespunde unei epoci, unei perioade istorice, unei națiuni, unui grup cultural, și nu în cele din urmă, unui singur om. Am să mai încerc să mai dau un exemplu. Blaga susține că matricea stilistică a celor ce trăiesc în occidentul Europei, și a noastră, a celor din Răsărit, în special a noastră a românilor, sunt complet deosebite. Metafizica occidentalului privește în sus, tinde către înălțimi așa cum sunt și *fleche*-le catedralelor gotice. Noi, în Răsărit, avem mai degrabă sentimentul, de care am vorbit, al transcendentului care coboară, așa cum simți în biserica Sf. Sofia când ești luminat de razele ce trec prin ferestrele ce înconjoară cupola. În afară de această imagine, Biserica Creștină Răsăriteană a păstrat tot fastul unui ev mediu timpuriu neschimbat. Preoții noștri se îmbracă cu haine bizantine, slujesc ca odinioară în Bizanț, ei sunt o mărturie a unei tradiții ce pare că nu se poate șterge. Biserica Catolică a înțeles această caracteristică stilistică și a propus-o Bisericii Catolice de rit bizantin. Poate din cauza asta au avut un real succes în România și în Ucraina.

Înainte de a continua cu găsirea celorlalte categorii ale inconștientului care participă la *matricea stilistică*, și pentru că primul lor grup este unul axiologic, voi cere permisiunea de a face un mic excurs asupra câtorva din cele mai importante valori.

Care sunt cele mai importante valori pe care le folosim? Adevărul, Frumosul, și Binele. Sunt tot atâtea domenii ale gândirii peste care nu se poate trece prea ușor. Ce ar trebui să ne intereseze pe noi? Prima afirmație, despre ele, este că sunt subiective. Asta înseamnă că nimic adevărat, frumos sau bine nu poate fi în afara omului. Ar fi interesant de știut unde păstrăm noi aceste valori. Toate aceste valori sunt folosite de noi conștient. Numai conștient avem noțiunile de adevărat, de fals, de frumos, de urât, de bine și de rău. Deja a apărut o nouă caracteristică. Ele, valorile, sunt organizate, gata de folosire, în cupluri opuse. Din acest punct de vedere, ele seamănă cu binaritatea matematică pe care o folosim cu succes la computere, cu 1 și cu 0. Ele sunt și un fel de + și de -, semne care ne dau o direcție, ce poate curge de la 0 la 1, tot așa de bine ca și de la - la +. Asta dacă curgerea este într-o singură direcție. Dacă poate curge și invers, avem două direcții cu multe opriri posibile.

Dacă este vorba de frumusețe și de urâtenie, fiecare după mintea lui, dar toți suntem de acord că poți fi mai urât sau mai frumos, mai puțin urât, mai puțin frumos. Toți suntem de acord că poate exista o variație continuă a acestor valori, o variație care se înscrie în câte minți sunt pe lume, câte au fost, și câte vor mai fi. Afrodita și Apollo erau modele ale frumuseții la greci. Uitați-vă la concursurile pentru Miss World. Veți înțelege ce mare varietate a frumuseții avem noi oamenii, ce mare varietate de modele ale frumuseții. Dar urâtul? Se spune *urât ca dracul*. Când Thomas Mann a vrut să-l deseneze pe drac, în Doctor Faust, să ne descrie întâlnirea cu el, ne-a prezentat mai mult un personaj caraghios, îmbrăcat caraghios. I-a adăugat un atribut interesant, un atribut care ne depășește imaginația. În preajma lui, aveai senzația contradictorie a celui mai mare frig și a celei mai mari fierbințeli. Răul, ca domeniu al contradictoriului, a opuselor ce nu se pot îmbrățișa, a imposibilului. Da, este imposibil să avem aceste două senzații împreună, în același timp. Cum ar spune Ștefan Lupașcu, actualizarea unei fierbințeli de cuptor de topit metalele, împreună cu actualizarea gerurilor nordice, în același timp și în același loc, este o imposibilitate, este chiar contradictoriul, este iadul.

Am alunecat cam mult pe ghețuș în acest domeniu schimbător al valorilor de frumos și de urât, acest teritoriu subiectiv și lax. Nu este deloc inutil să fim foarte siguri că în privința sensibilității noastre, a gustului nostru, a ceea ce noi putem aprecia, suntem în posesia unei posibile variații fără de sfârșit. Să vedem ce se întâmplă cu valorile binelui și răului, bun sau rău. Sunt tot niște valori subiective la care putem găsi o varietate destul de mare. Cineva e bun sau mai puțin bun. E rău sau mai puțin rău. Cât de mult și cât de puțin pot fi binele și răul? Cred că numai fiecare poate aprecia, atunci când este în situația de a o face. Este foarte greu de cântărit bunătatea. Ceea ce pentru unii e bine, pentru alții este rău. Cred că putem susține aceeași varietate de bine și de rău pe care am întâlnit-o și la frumos-urât. Cu toate acestea aici se petrece ceva ce ne poate pune pe gânduri. Este ceva diferit de ce am întâlnit până acum. Platon ne vorbește despre bine, despre supremul Bine, ca despre o valoare privilegiată, ca despre cea mai importantă valoare. De ce? Simplu. Dacă putem fi de acord că poate exista un Bine absolut, atenție, ceea ce devine absolut începe să scape de sub aripa subiectivității, devine o realitate pentru toți, sau cel puțin pentru mulți, atunci nu poate exista ceva mai de dorit decât să ne îndreptăm pe drumul lui, chiar să căutăm acest drum și să ne înscriem pe el. Pentru Platon, frumosul are ceva de absolut în el. Pentru noi, cred că rămâne subiectiv, chiar dacă mulți dintre noi putem fi de acord cu o anumită normă de frumusețe. Mai greu este să fim de acord cu o anumită normă de urât, de urâtenie. Vedeți, filmele de groază au câteodată o varietate nemăsurat de scabroasă de urât.

Cred că Platon voia să ne comunice ceva ce simțea cu tot trupul și cu tot sufletul său. Când în mintea ta se află numai dorința de a face fapte bune, când te vei înscrie pe poteca binelui, când acțiunile tale vor fi în concordanță cu acest bine, nu prea mai contează altceva, ai o direcție de evoluție a spiritului pe care am putea-o numi <regală>, desigur nu pentru cei ce urăsc regalitatea, adică urăsc elitele ce se aleg după cele mai frumoase și mai bune calități. Ei urăsc chiar binele, pentru că regalitatea fără tiranie este tot ce e bine. Prin binele care ar trebui să ne ghideze pașii, Platon spunea ceva ce mai târziu se va spune altfel, "*iubește și fă ce vrei*". Iubirea, a propăvădui-o și Christos. Când iubești pe cineva (Atenție, să separăm simpla dorință sexuală de iubire) persoanei pe care o iubești îi dorești tot ce este bun pe lume. Ai vrea să-i poți oferi luna de pe cer, cele mai frumoase flori, și dacă poți, chiar o bijuterie. Sentimentul iubirii, care-ți încălzește sângele în vine până ce fierbe, te poate face să acționezi total negândit, să faci cele mai mari nebunii.

Tristan și Izolda, Romeo și Julieta sunt tot atâtea poeme închinată iubirii nebune, nebune în frumusețea ei. Ei au vrut să facă numai bine unul celuilalt. Cât rău a adus asta altora? Destul. De aceea spun că iubirea este un sentiment ce poate chema, stimula, alege, este o valoare. Valoarea pe care iubirea o urmărește, o dorește pentru cel iubit, este binele. Iisus, când propovăduia iubirea de oameni, iubirea semenului, această iubire se putea traduce prin dorința de a face bine pentru ceilalți. Am văzut că este ceva foarte greu de realizat. Tu gândești binele, dar ce efect are pentru ceilalți nu vei ști decât după acțiune. Regele Mark a rămas înșelat, iar familiile din Verona îndoliate. Cât bine este acesta? Nu știu. Mă întreb, chiar, dacă unirea prin moarte a îndrăgostiților, uneori soluția supremă și singura posibilă, este un act de bine? Este o unire în absolut? De fapt, tot ce ține de Universul de discurs al celor doi îndrăgostiți, atât timp cât îi ține împreună, este de bine. De aceea și moartea, împreună, poate fi de bine. Dacă Universul de discurs se lărgește, dacă avem în vedere familiile lor, prietenii, atunci binele ia o altă perspectivă. Este bine ceea ce este bine pentru toți, nu numai pentru doi. Din acest punct de vedere, binele ar trebui apreciat după un anumit Univers de discurs, după o anumită desfășurare a persoanelor și a faptelor. Cred că și în ceea ce privește frumosul putem avea în vedere un anumit Univers de discurs. Afrodita este modelul frumuseții pentru lumea greacă, care-i este univers de discurs. Urâtul, ar fi atunci ceea ce nu-i frumos, logic vorbind ceea ce este complementar, în raport cu Universul de discurs, față de frumos. Tot astfel, răul este tot ceea ce nu este bun, raportat la un anumit univers de discurs. Dacă universul de discurs este foarte larg, să zicem lumea noastră pământescă, atunci urâtul ca și răul poate avea cele mai diverse forme, astfel încât ceea ce este frumos pentru unii poate apărea urât altora, ceea ce este bine pentru unii poate fi rău pentru alții. Numai restrângând Universul de discurs putem fi ceva mai specifici atunci când vorbim de frumos, de bine, de urât și de rău. În cazul îndrăgostiților, acest univers de discurs se poate reduce la numai două personaje, la îndrăgostiți. Mai poate fi o situație extremă cu un singur personaj, este cel/cea ce se iubește doare pe el/ea, este solipsistul, *onan*, oricine se aude doar pe el și nu vrea decât el să vorbească. În ambele situații, când avem doi participanți sau numai unul, laticea va arăta asemănător. Cei doi îndrăgostiți se comportă ca și când ar fi numai o entitate, interesele lor sunt comune, la fel dorințele și aprecierile privind frumosul sau ce este bine. Dacă personajele se multiplică, laticea (cea mai simplă structură logico-matematică) se mărește. Laticea desfășurată va avea mai multe obiecte și vom putea atribui fiecărui personaj (dacă sunt persoane sau obiecte diverse dacă sunt altceva) o anumită intensitate a valorii, o anumită mărime, așa cum putem să alăturăm și alte calități, alte atribute.

Aceste alte atribute pot aduce și ele variații calitative, sau cantitative, ale valorii inițiale.

Dacă în ceea ce privește valorile de frumos-urât, și de bine-rău, cred că putem fi de acord, fără alte dovezi, că putem avea o infinitate de valori intermediare între două valori al căror Univers de discurs este chiar universul, așa cum pot fi și nenumărate alte Universuri de discurs intermediare. În ceea ce privește valorile de adevăr și de fals lucrurile cred că se complică. De obicei, noi, europenii, am prefera să știm foarte clar care este adevărul. Toată educația noastră este modelată pe aflarea unicului adevăr, a Adevărului. Nu cred că este prea ușor să acceptăm un adevăr relativ, chiar dacă nu este vorba de relativitatea rea, adică de nici un adevăr. Cu toate acestea eu vă propun să înțelegem că nu avem nici un motiv ca să tratăm în mod diferit un anumit cuplu de valori. Cred că este foarte clar că avem valori care au o structură relativă și nu văd de ce am privilegia valorile de adevăr-fals. Exactitatea structurii relative ne este dată de o latice, de această cea mai simplă formă logică. Cu ce umplem această rețea, cu ce valori vrem să operăm, este un factor secundar. Un factor secundar în stabilirea corectitudinii. Logica ne oferă corectitudinea. Adevărul, Frumosul, Binele nu ni-l poate oferi decât metafizica. În logică, ca și, în matematici, se obișnuiește, prin abuz, să se folosească cuvintele de Adevărat și de Fals, fără să mai aibă o aură noțională pe care o folosim uzual, și în nici un caz cea folosită de ontologie. Tot astfel se întâmplă când avem un schelet. Forma lui ne spune ceva despre specie, dar numai studiul acestei forme nu ne va da animalul sau omul respectiv. Mai avem nevoie de carne, de nervi, de vase de sânge, de sistem nervos, de organe, și, nu în ultimul rând, de viață. Numai astfel vom avea ființa în fața noastră. Cine se ocupă cu știința ființei? Metafizica.

Este adevărat că la început a fost o denumire pentru o simplă carte ce urma cărții fizicii. Mai târziu, metafizica a primit noi atribute. Gânditorii vechi au pus în spinarea metafizicii toate preocupările umane, ale ființei umane, ce aveau o clară nesiguranță, sau o încărcătură de mister, în desfășurarea lor. Astfel au fost împreunate psihologia, știința sufletului, cu astrologia, ce se ocupa de evoluția astrelor de pe firmamentul cerului, ca și de ghicirea viitorului, și ontologia, știința a ceea ce există, de fapt știința ființei. Foarte frumos ne spunea cândva Constantin Noica: astronomia și psihologia științifică au preluat capitolele respective ale metafizicii. Ea a rămas doar cu ontologia, cu studierea a tot ce exista *-to on-*, cu studierea ființei, căci ceea ce există este chiar ființa.

Revenind, a avea o formă logică nu înseamnă că avem și realitatea. Această formă logică trebuie umplută cu realitate, cu mușchi, cu vase de sânge, cu nervi, și cu organe, cu întreaga ființă. Numai astfel putem spune ceva cu exactitate, despre ființă, despre realitate. Cred că acum ne putem întoarce la valori. Despre frumos și despre bine se poate spune ceva exact dacă cineva ne oferă modelele de referință și un Univers de discurs, absolut necesare și una și alta.

Ce se întâmplă cu adevărul? Nu cred că poate exista adevăr numai pentru că avem o construcție, o structură matematică, corect desfășurată. Matematicienii sunt conștienți că este un abuz de limbaj. Pentru a avea adevăr, sau fals, pentru ca acest *ceva*, să fie adevărat sau să fie fals, avem neapărată nevoie de un obiect, sau de o ființă, un *ceva* care să *fie*. Dacă vrem ca adevărul și falsul să fie valori absolute, să putem spune că situația dată este adevărată și cealaltă este falsă, ar trebui să fim, mai întâi, de acord că *adevărul* și *falsul* plutesc undeva în lumea transcendențelor, măcar a ceea ce ne transcende pe noi ca indivizi, pe mine ca individ, și că ele se impun realității pe care o trăim ca o realitate obiectivă. Ar trebui să fim de acord cu lumea ideilor propusă de Platon sau cu Adevărul ca absolut în lumea lui Hegel.

Ce s-ar putea extrage din ce am discutat mai sus? În primul rând, *adevărul* și *corectitudinea* sunt două noțiuni complet deosebite. Adevărul poate fi numai al ființei, pe când corectitudinea este numai logică, numai matematică. Secundo: că cea mai simplă structură logică, laticea, ne poate spune foarte multe despre corectitudine. Corectă fiind structura care pleacă de la un obiect și se referă la un Univers de discurs, la un anumit Univers de discurs, ca și la complementara obiectului la acel Univers de Discurs.

Ne apropiem aici de o teoremă celebră ce a produs derută în lumea logicii, teorema de incompletitudine a lui Goedel. Dacă avem în vedere un adevăr relativ la un anumit Univers de discurs, dacă ne folosim de o structură laticială care ne poate conferi corectitudinea față de un anumit Univers de discurs, putem fi de acord, în cuvinte, deoarece demonstrațiile matematice sunt doar la îndemâna specialiștilor, că într-un sistem logic, matematic, ce se consideră complet, nu recunoaște decât două valori polare posibile, poate exista cel puțin o teoremă al cărei adevăr poate fi demonstrat așa cum și falsul ei poate fi demonstrat. Cu alte cuvinte și în alt domeniu asta ar suna cam așa; indiferent ce vrem să demonstrăm, indiferent ce apreciem ca fiind frumos, bine, adevărat, într-un Univers de discurs în care aceste valori sunt

considerate ca singurele valabile, universul de discurs îl considerăm închis față de aceste valori, vom găsi și o părere contrară celei pe care o afirmăm. Ceea ce va însemna că Universul nostru de discurs este *inconsistent* față de valorile asumate. El va putea fi consistent numai dacă vom deschide sistemul. Astfel, incompletitudinea nu mai poate avea loc. .

Nu știu cât de corectă este paralela de mai sus, dar cred că o teoremă poate fi considerată un fel de ființă pentru un sistem matematic, o ființă ce se poate dovedi că are adevăr sau fals, că are în ea corectitudine sau este incorect formulată, că este demonstrabilă într-un sistem logico-matematic. Tot astfel, dacă un sistem logic este închis față de două valori el poate fi inconsistent, deschiderea lui ar putea fi făcută față de mai multe valori de adevăr și de fals. Repet, nu știu în ce măsură această relativizare a valorilor de adevăr și de fals este posibilă în sisteme logico matematice complexe (s-au construit logici cu o infinitate de valori), nu numai într-o latice, dar ea este foarte utilă în structurile logice ale realității.

Nu trebuie să ne speriem că putem fi în posesia a nenumărate adevăruri, că putem avea adevărul meu, al tău, al lui, și al altora. Ca și în viață este bine să fim apti a accepta adevărul altora fără să ne lezeze. *Atât timp cât știm în ce Univers de discurs ne aflăm* nu poate fi nici un pericol de relativizare, de senzație că ne aflăm pe un ghețuș în care nu mai știm ce este adevărat și ce este fals. La aceasta s-ar putea adăuga și faptul că adevărul poate fi valabil pentru mai mulți, pentru o întreagă societate, că el poate fi impus ca legislație pe care s-o respectăm, chiar atunci când nu ne convine. Chiar în acest caz nu înseamnă că cineva ne anulează adevărul care ne convine nouă. Nici vorbă. Dar nu va anula nici adevărul vecinului, adevăr pe care ar fi bine să-l respectăm.

Adevărul și falsul rămân valori cu aceleași valențe, ca și ale celor de frumousurât; bine-rău. Faptul că adevărul poate fi relativ cu toată stringența corectitudinii, este foarte important și poate fi util.

În afara celor trei valori, de fapt trei cupluri de valori, despre care am discutat mai pot fi altele. Aproape fiecare sentiment este și o valoare. Am văzut că iubirea și ura, sentimente puternice ce sunt și un motor al umanității, sunt valori, ele pot fi traduse în valorile de Frumos, Bine, Adevărat. Sentimentele primare pot fi și ele valori. Frica, curajul, setea, foamea, sațietatea. Valoare poate fi și acordarea unei preferințe pentru o acțiune anumită sau refuzul celei opuse. Blaga propune accente axiologice

care să se aplice orizontului spațial. El vede o anumită atitudine asupra orizontului spațial la unele popoare și o atitudine opusă la altele. Face o astfel de paralelă între orizontul înfinit simțit de europeanul din occident și de inzi. Ambii au același orizont spațial, numai că unul refuză acest orizont pe când europeanul se înscrie în înfinitatea lui în mod afirmativ. Acestea sunt: o atitudine afirmativă și una negativă ca accent axiologic. Este vorba de alegerea unor valori care se aplică unor acțiuni.

Orizonturile, singure, nu pot forma o matrice stilistică. Ele ne pot da numai o schiță, o perspectivă preliminară la care se vor adăuga celelalte determinante ale fenomenului *stil*. Vom folosi termenul stil nu numai pentru că Blaga a fost un poet și un filosof al culturii, ci pentru că Blaga ne-a demonstrat că stilul este o componentă de care ne folosim fiecare dintre noi, inconștient; îl avem în fiecare gest, în fiecare cuvânt pe care-l pronunțăm. Stilul este cel mai comun fenomen de la care trebuie să plecăm. Accentul axiologic este o astfel de determinantă prin care fiecare dintre noi, bineînțeles că tot inconștient, facem aprecieri, dăm o valoare orizonturilor în care ne situăm. După cum spuneam, poate exista, după Blaga, o atitudine de retragere, de non-valoare, față de orizontul spațial, așa o prezintă unul care în spiritul său are un accent axiologic negativ care se aplică unui orizont spațial înfinit, orizont spațial pe care-l are și omul din Occidentul Europei, dar care are, spre deosebire de el, un accent axiologic pozitiv. Pentru el, orizontul înfinit este valoros.

Prin asta, Blaga ne arată că pot exista culturi cu un stil diferit de viață, de creație, cu toate că ele pot trăi în atmosfera aceluiași orizont spațial sau temporal.

O altă determinantă stilistică este, pentru Blaga, atitudinea *anabasică* sau cea *catabasică*. Luând, iar, exemplul de mai sus, vom putea observa că inconștientul unui om care este situat într-un orizont, și pe care-l afirmă ca pe o valoare sau ca pe o non-valoare, începe să acorde un *sens fundamental* și ascuns unor mișcări posibile în acest orizont. Acest sens de mișcare într-un orizont inconștient va produce în individ sau în mulțimea de indivizi ce au aceleași valori, ce au același stil, un sentiment pe care-l numim <destin>. Atitudinea *anabasică* fiind aceea a înaintării într-un orizont, iar cea *catabasică* a retragerii din orizont. Astfel, unul, care am văzut că, tot după Blaga, are un orizont înfinit, un accent axiologic negativ, va avea și un sentiment catabasic al destinului.

Blaga ne atrage atenția că nu trebuie să confundăm accentul axiologic acordat unui orizont cu sentimentul destinului. Una este să pui în valoare printr-o afirmare, o negare, sau o neutralitate tot ce se petrece în orizontul spațial și în cel temporal, Blaga le mai numește și categorii de atmosferă, și altceva este să ai sentimentul că trebuie să acționezi în mod pozitiv, negativ sau stând pe loc - categorii ale orientării. Una este să ai sentimentul valorii și altceva e sentimentul destinului, care te împinge la acțiune. "După toate semnele și indiciile istorice, ni se pare că o foarte accentuată atitudine *catabasică* trebuie s-o atribuim vechiului om egiptean. Egipteanul trăia inconștient într-un *orizont specific* față de care el nu se simțea înaintând, ci în *retragere*... Medicina egiptenilor face minuni, dar mai ales în ceea ce privește conservarea morților. Egiptenii, oameni de pronunțată practicitate, tehnicieni reci, gospodari calculați, devin lirici numai în fața ultimei taine." Astfel, el este de părere că definiția dată de Heidegger existenței umane ca <existență spre moarte>, nu se prea potrivește existenței noastre în genere, dar "redă de minune existența omului egiptean." (Lucian Blaga, *Op.cit.*, p.115). Nu mai puțin important va fi acest sentiment al destinului pentru spațiul românesc "Ascultând o doină românească, nu e greu să deslușești în ea rezonanța unui specific sentiment al destinului. Omul spațiului mioritic se simte parcă în permanentă, legănată înaintare, într-un infinit ondulat. Omul spațiului mioritic își simte destinul ca un veșnic, monoton repetat, suș și coborâș." (Lucian Blaga, *Op.cit.*, p.116).

Mai trebuie să spunem ceva despre categoriile formative În necesitatea noastră creatoare vom întipări forme tuturor lucrurilor pe care le imaginăm în orizontul nostru. Suntem creatori la fiecare pas pe care-l facem nu numai atunci când producem ceva, când, propriu-zis, creem ceva. Și asta pentru că pasul nostru îl punem într-un anumit fel, cu un anumit stil, pe pământ, și stilul acesta poate fi oricând creator. Câteodată ajunge numai un singur pas ca să treci pragul trăirii pentru satisfacerea necesităților și să treci în lumea umană a trăirii pentru a fi creator. Blaga ne atrage atenția că forma pe care o dăm lucrurilor depinde de un impuls inconștient, de un *impuls stilistic*. Lucrurile pe care le formăm pot fi numai în închipuirea noastră dar pot fi și realități, chiar obiecte tehnice. Năzuința formativă, apetența omului pentru forme, poate avea un mod individualizant, unul tipizant și altul stihial. Fiecare creator, fiecare artist, dar și fiecare dintre noi, oamenii obișnuiți, avem tendința de a ne exprima în forme care se individualizează sau de a alege o modalitate tipică. Pictorii pot individualiza portretul unui om sau se pot înscrie în realizarea unui tip de portrete. Un gânditor ca Leibniz a construit o metafizică individualizantă, care propune monadele. Pentru Leibniz, monada este o unitate psihică indivizibilă, fiecare monadă fiind o individualitate complet distinctă și înzestrată cu proprietăți unice. Platon și întreaga cultură grecească se înscriu în modul tipizant. Pentru Platon, tipicul,

Ideile au adevărată existență, individualul fiind doar o copie degradată a acestui tipic. Remarcabilă mi se pare propunerea pe care Blaga o face prin modul stihial. Stihia, stihiile în dicționar sunt definite ca "Fenomen al naturii care se manifestă cu o forță irezistibilă.. o forță oarbă a naturii". Într-adevăr, dacă privești creațiile artistice egiptene, bizantine sau orientale, ai impresia că nimic nu i-ar fi putut stăvili desfășurarea. Tot astfel, după cum spune și Blaga, este arta lui van Gogh, la care am putea să adăugăm pictura lui Gauguin, Picasso, Dali, muzica lui Wagner, Mahler sau Bruckner. Ceva năvalnic se impune, de fiecare dată, când participi ca spectator sau auditor al operelor lor artistice. Modul stihial în gândire este, după Blaga, metafizica bizantină în care omul este doar un receptacol, un vas în care coboară revelația divină, <individul îndumnezeit>.

Aceste categorii ale înțelegerii, ale inconștientului, împreună, la ele putându-se adăuga și eventuale alte categorii, cum ar fi <sofianicul> sau altele care nu au fost încă descifrate, studiate, vor participa, așa cum am văzut, la formarea **matricei stilistice** pe care noi, ca indivizi, o purtăm. Această matrice stilistică este buchetul categorial al inconștientului, al înțelegerii noastre, care se transmite constant și personant conștientului, ceea ce înseamnă că aceste categorii răsar în activitatea noastră conștientă, de cele mai multe ori fără să le chemăm. Poate că ar fi bine să învățăm a le chema, în acest fel influențând în bine activitatea noastră conștientă. Această dominație personant blândă a inconștientului asupra conștienței este un fenomen pe care-l putem urmări, după cum am văzut, mai mult indirect, fiind atent la stilul în care trăim, la stilul pe care noi, oamenii, îl impunem creațiilor noastre, fenomen pe care nu-l putem cuantifica, dar el se petrece chiar de voim sau nu. Asta nu înseamnă că în viitor nu vom putea cuantifica anumite aspecte, caracteristici stilistice. Ar fi chiar de dorit.

Copyright © Geo Săvulescu 2003